

ČESTMÍR AMORT

OHLAS DUBNOVÉHO POVSTÁNÍ V ČESKÉ A SLOVENSKÉ VEŘEJNOSTI

Hrdinství bulharského lidu v boji proti staletému tureckému jhu vyvolalo mimořádný ohlas v mnoha zemích. Zvláště velkého ohlasu dosáhlo v českých zemích a na Slovensku, jejichž slovanští obyvatelé rovněž zápasili s cizím národnostním a sociálním útlakem. V nejednom dokumentu z československých archivů se plně potvrzuje, že hrdinství bulharského lidu se stalo příkladem pro Čechy a Slováky jak dosáhnout národního osvobození a státní nezávislosti. Možno říci, že statečnost bulharských povstalců přímo inspirovala český a slovenský lid k zesílení národního odporu proti nadvládě Vídně a Budapešti.

Zájem o události v Bulharsku byl zvláště intenzivní v Čechách, kde tehdy studovalo mnoho mladých Bulharů, kteří byli úzce spjati s tehdejšími českým politickým hnutím a mnozí se i podíleli na jeho odboji proti Vídni a rakouským úřadům. Jejich přičiněním se dostávaly do tehdejšího českého tisku nejčerstvější zprávy o událostech v Bulharsku, o nichž se pak dovídala široká česká a slovenská veřejnost.

★ ★ ★

Při studiu ohlasu Dubnového povstání, jakož i ostatních protitureckých bojů na Balkáně není nezajímavé sledovat formy jednotlivých projevů sympatií české a slovenské veřejnosti k těmto událostem. V souvislosti s tím je třeba zodpovědět několik základních otázek; za první — které společenské třídy a společenské vrstvy byly nositeli těchto ohlasů, za druhé — jakým způsobem reagovaly na revoluční události na Balkáně, za třetí — jaký význam měly tyto boje pro další politický rozvoj v českých zemích a na Slovensku.

Rakousko-uherská monarchie potlačovala národní hnutí Čechů a Slováků. Tento útlak se projevoval především v hospodářské oblasti, neboť většina průmyslových podniků byla majetkem německé buržoazie a zburžoaznělé německé aristokracie. Ovšem také česká buržoazie soustřeďovala síly, aby mohla podstoupit konkurenční boj s německým průmyslem. České lidové vrstvy, včetně drobné buržoazie, byly těžce postiženy velkým omezením politických práv ústavou z roku 1867. Následkem toho česká veřejnost v čele s buržoazií zaujala opoziční postoj vůči ústřední rakousko-

a po značně ztrátě až k vesnici Aivarici zahrnutí.⁴⁹ Po několika dnech „Pokrok“ oznámil, že Botevův povstalecký sbor vzrostl na čtyři tisíce mužů a ve vítězné bitvě u Sevlieva zabil 250 nepřátelských vojáků. Dne 6. července oznámil list „Národní listy“, že povstalci pod Botevovým velením dosáhli počtu pět tisíc mužů a že pronikli až do okolí Sofie, kde „nastal po zprávě, že Botev se blíží, veliký poplach“.⁵⁰ A z 5. září 1876 pochází zpráva, zveřejněná pražským listem „Politik“, že podle informací uprchlíků z Bulharska je prý Botev se svými bojovníky již v pohoří Rila.⁵¹

Ve skutečnosti byly zprávy českého a slovenského tisku o údajném úspěšném tažení Botevových bojovníků pouze přáním tehdejší české a slovenské veřejnosti, neboť Botev padl v čele svého oddílu na vrchu Vola u Vrace již 2. června 1876. Tyto informace — byť i nesprávné — svědčí o síle legendy, že Botev nezahynul a že v čele statečných bulharských vlastenců pokračuje v boji za osvobození své země.

Zajímavé svědectví o vývoji botevovské legendy podává ve svém deníku Konstantin Jireček. „Botjov s 20 muži přepravil se na rakouském parníku Radeczký z Valachie do Turecka, přinutiv kapitána, aby přistál u Kozloduj,“ zapsal si tehdy Jireček.⁵² „Z prostých cestovatelův najednou stala se četa ozbrojených povstalců s praporem! Z toho mnoho hluku v novinách. Amerikánský kousek!“⁵³ Nesprávnými informacemi tisku o úspěšném tažení Botevova oddílu se dal strhnout i jinak velmi strážlivě uvažující a až přespříliš opatrný Jireček. Sledoval jeho pochod a podle novinářských zpráv radostně sděloval 25. srpna 1876 z Police nad Metují do Charkova svému bulharskému příteli Marinu Drinovovi, že Botev se svými spolubojovníky již dorazil k pohoří Rila.⁵⁴ Ve svém deníku poznamenal — i když s určitými pochybnostmi — že prý Botev „stojí na Ryle neb na Vitoši“ a později pak, že — podle vyprávění bulharského mydlářského učně, který právě přijel ze Svištova — Botevův oddíl je v okolí Tetevenu.⁵⁵ V tomto smyslu zřejmě napsal již zmíněnou informaci do deníku Politik, jehož byl hlavním informátorem o událostech v Bulharsku a na Balkáně vůbec.⁵⁶

Živý zájem široké české a slovenské veřejnosti o Dubnové povstání, její sympatie k statečným bulharským bojovníkům, vyvěraly z dávného přátelství českého a slovenského lidu k lidu bulharskému a je významnou součástí revolučních tradic dvou rovnoprávných států socialistického Československa a socialistického Bulharska.

⁴⁹ Tamtéž, č. 164 (15. června), str. 2.

⁵⁰ Národní listy, 1876, č. 184 (5. července), str. 2.

⁵¹ Politik, 1876, č. 245 (5. září), str. 3.

⁵² Archiv na BAN, I 98 (Letopisy), fol. 135.

⁵³ Tamtéž, fol. 135.

⁵⁴ Korespondencia na D—r Konstantin Jos. Ireček a Marin Drinov. Godišnik na Narodnata biblioteka, Sofija 1924, str. 147.

⁵⁵ Iz Archiva na Konstantin Ireček, Sofija 1953, str. 114.

⁵⁶ Politik, 1876, č. 245 (5. září), str. 3.

uherské moci a projevovala jej různým způsobem. Jedním z nich byl i značný rozvoj ideje slovanské vzájemnosti, která byla typickým znakem celého národního obrození Čechů a Slováků od jeho počátků. Český a slovenský lid si stále výrazněji uvědomoval svou příslušnost ke Slovanstvu a projevoval přání prohloubit slovanskou vzájemnost, přičemž nechyběly hlasy, požadující politickou jednotu slovanských národů.

Ohlas protitureckých bojů na Balkánském poloostrově byl značný a nabyl všénárodního charakteru. Mezi Čechy a Slováky se nevyskytl snad jediný hlas, který by sympatizoval s Turky. Jiný postoj zaujala německá a maďarská buržoazie a ovšem poněmčení Češi a pomadžarštění Slováci, kteří zaujali funkce ve státním aparátě. Mezi jednotlivými třídami a vrstvami byly ovšem určité rozdíly ve způsobu, jímž reagovaly na události na Balkáně; byl rozdíl i v plánech a záměrech, spojených s těmito událostmi.

Hlavní slovo v ohlase Dubnového povstání v české a slovenské veřejnosti měla česká buržoazie, která svým tiskem ovlivňovala nejširší českou veřejnost. Je samozřejmé, že přitom sledovala i své zájmy, snažila se využít sympatie širokých vrstev českého obyvatelstva k hrdinství bulharského lidu a tím upevnit svůj vliv mezi nimi.

Bezprostředně po Dubnovém povstání roku 1876 značně vzrostla politická aktivita českých politických kruhů. Pražský policejní ředitel v hlášení prezidiu místodržitelství o situaci v českém politickém táboře uvedl, že „v této době národní vůdcové pokládají za druhořadé všechno, co není spojeno se zahraniční politikou, zejména s událostmi na Východě...“¹

V čele politického ohlasu v českých zemích sice stanula buržoazie, avšak jeho nositelem byly široké lidové vrstvy, v nichž ohlas a vlna sympatií vznikly spontánně; byly hluboké a upřímné, bez postranních zájmů. Vyděraly ze sympatií lidových mas k utiskovanému národu, k bulharskému lidu, bojujícím za svou svobodu a nezávislost. O tomto ohlasu je mnoho dokumentů a faktů v soudobém tisku, v pamětech současníků a v příslušných archívních fondech.

Velmi závažným dokumentem ohlasu v lidových vrstvách jsou seznamy dárců, kteří se podíleli na sbírkách v prospěch „bojujících jižních Slovanů“. Seznamy zveřejňoval tehdejší denní tisk. Velmi často se v nich vyskytují jména dělníků, učňů, tovaryšů, služek, podruhů apod. Jsou to svědectví o sbírkách darů, organizovaných v malých vesnicích, kde se akce zúčastnili především drobní rolníci a chalupníci. Obvykle dávali ti nejchudší. Byl to projev slovanské solidarity. Byla to ovšem spíše morální podpora než praktická pomoc. Dárci si uvědomovali, že pomáhají boji za svobodu bulharského lidu.

Závažným dokumentem širokého ohlasu mezi lidem je fakt, že problematika národněosvobozeneckého boje našla své místo i v tzv. krejcarovém tisku, tj. v letáčích a písních, které se prodávaly za krejcar a obsahovaly verše o různých aktuálních událostech; tedy kramářské písně. Byly značně rozšířeny mezi lidem. Zvláště významné jsou dvě písně tohoto druhu — Píseň o tureckých zvěrstvech v roce 1876² a Povstání v Turecku.³ Autoři nejsou známí. Byly vydány v Litomyšli.

1 SÚA, PM, 1871–1880, 8/1/8/1; čj. 5134 pr.

² SAR, Brno, registratura presidia místodržitelství, 1428/77, čj. 79/77.

Rakouské policejní úřady je zachytily a zabavily až v Místku. Tamní okresní hejtman společně se zabaveným materiálem zaslal místodržitelství v Brně hlášení, že se prodávaly ve značném množství také ve Frenštátě. Zabaveny byly ovšem též v Uherském Brodě, v Kartouzích a v Moravské Branici, kde u obchodníka Vincence Ptáčka bylo zkonfiskováno 116 exemplářů písničky o slovanském povstání.⁴

Nejzávažnější politické formy dosáhl ohlas Dubnového povstání v zámeřech uspořádat veřejná shromáždění — tábory lidu, které se měly stát politickými demonstracemi.

Pokusy o organizování „táborů lidu“ ovšem vždy narazily na tuhý odpor policejních a ostatních státně mocenských úřadů, které se obávaly „lidových nepokojů“ a zakazovaly jakákoliv veřejná shromáždění. Všude tam, kde se předpokládalo, že by mohlo dojít k většímu sročení obyvatel, byla vyslána policie, aby včas zakročila. Iniciátorem „táborů lidu“ byla mladočeská strana, reprezentující tehdy liberální kruhy drobné české buržoazie. Příprav se ovšem — podle příslušných dokumentů — zúčastnili ve velkém množství zejména dělníci. K účasti na táborech lidu vyzývala i další česká buržoazní strana — Staročesi.

První tábory lidu se počaly připravovat v červenci 1876. Měly se zabývat otázkou jak nejlépe organizovat pomoc bojujícím Slovanům v Turecku. Později se počal silněji projevovat motiv politické demonstrace. Na denním pořádku se objevovala otázka např. „jak dosáhnout toho, aby obě bojující strany — především Turci — dodržovaly Ženevskou dohodu a aby nedocházelo k zvěrstvům na bezbranném obyvatelstvu a zajatcích“. Tím se měli zabývat účastníci tábora v Příbrami 24. září. Účastníci měli hlasovat o rezoluci, požadující na vídeňské vládě, aby rakouská diplomacie podpořila Slovanů v boji proti Turecku a aby postupovala v této záležitosti společně s Ruskem. Touto otázkou se měl zabývat též tábor lidu v Roudnici, připravovaný na 28. září. Byl zakázán stejně jako ostatní se zdůvodněním, že „shromážděním tím vůči poměrům panujícím obecné dobro jest ohroženo“.⁵

V dalších případech císařsko-královští okresní hejtmani zdůvodňovali zákazy veřejných shromáždění tím, že „se program táborů lidu nesrovnává s neutralitou říše naší a hrozí rušením veřejného pořádku a pokoje“.⁶ Současně se zakazovalo provádět sbírky ve prospěch balkánských Slovanů.⁷ V jiných případech se zákazy táborů lidu zdůvodňovaly tím, že by prý „obecenstvo rozněcovaly“.⁸ V Olomouci byl zákaz odůvodněn dokonce tím, že podobné tábory lidu jsou „státu nebezpečné“.⁹ Z téhož důvodu bylo zakázáno veřejné shromáždění na hoře Tábor u Bechyně.¹⁰

Závažným svědectvím o šíři ohlasu je výzva, zveřejněná v sociálně de-

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž, Registr. presidia místodržitelství, 1428/77.

⁵ Národní listy, 1876, č. 254 (14. září), str. 3; č. 260 (20. září), str. 2; č. 263 (23. září), str. 3; č. 304 (3. listopadu), str. 3.

⁶ Národní listy, 1876, č. 270 (30. září), str. 2.

⁷ Tamtéž.

⁸ Pokrok, Praha 1876, č. 277 (6. října), str. 4.

⁹ Národní listy, 1876, č. 342 (11. prosince), str. 1.

¹⁰ Tamtéž, č. 263 (23. září), str. 3.

mokratickém časopise „Budoucnost“ ze září 1876. Dělníci se v ní vyzývali, aby organizovali vlastní shromáždění a zabývali se otázkou, co učinit v otázce jižních Slovanů.¹¹

Veřejné shromáždění svolalo také pražské studentstvo. Mělo vyjádřit sympatie k bulharskému lidu a odsoudit turecká zvěrstva, jakož i turkofilství maďarských studentů, kteří krátce předtím organizovali v Pešti demonstrace na podporu Turků. Také toto shromáždění policie zakázala. V tisku pak bylo zveřejněno prohlášení „slovanského studentstva na vysokých školách pražských“. Podepsaní studenti prohlásili, že věří ve vítězství statečných Bulharů. „Také my podáváme jim své ruce, jim neohroženým junákům, kteří první napsali na prapor svůj heslo svobody a prolili za ně proudy krve,“ končí provolání pražských studentů.¹²

Za politickou akci na pomoc bulharskému lidu lze hodnotit i petici občanů města Rakovníka rakouskému císaři z konce srpna 1876.¹³ Obsáhle se v ní ličilo vzrušení, které vyvolaly v české veřejnosti turecká zvěrstva na Bulharech a vyslovovala se nespokojenost s tím, že některé vídeňské orgány podporují Turky. Naopak je nutné, jak se zdůrazňovalo v petici, podniknout kroky ve prospěch Bulharů. A jestliže rakouská vláda si nepřeje nic v tomto podniknout, nemá pak zabránit jednotlivcům soukromými prostředky pomoci ujařmeným jižním Slovanům.

Ohlas Dubnového povstání v českých zemích lze sledovat především podle soudobého tisku. Možná říci, že veškerý český tisk vyjadřoval sympatie k bulharským povstalcům a projevoval zájem o všechny události, týkající se zahraničně politických záležitostí. Jednotlivé listy a časopisy se ovšem lišily jak kvalitou informací, tak i do určité míry jejich politickým zaměřením. Rozdily ovšem nebyly podstatné. Sympatie k bojujícímu bulharskému lidu projevoval i konzervativní tisk, po určitou dobu dokonce i katolický „Čech“, který se tím ovšem dostal do nepřijemných rozporů s papežskou stolicí, která nepřímou podporovala Turky. Později list „Čech“ přešel plně na pozici Vatikánu a tím se ovšem dostal do ostrého konfliktu s ostatním českým politickým táborem.

V českých zemích vycházely také časopisy a listy, pišící německým jazykem. Byly „oficiální“, vládní, nebo je vydávala místní německá buržoazie. A právě při porovnání ohlasu v tomto tisku a v národním tisku českém lze rozpoznat značný rozdíl v jejich vztahu k Dubnovému povstání.

Český tisk kategoricky odmítal tvrzení vídeňského listu „Neue freie Presse“ a podobných, které psaly, že povstání v Bulharsku je výsledkem místních sporů, které jsou běžné na Balkánském poloostrově a že tudíž nemá zvláštního významu. Dále odmítal český tisk tvrzení, že povstání bylo zahájeno z popudu Ruska a že je vydržováno ruskými penězi. V českém tisku se Dubnové povstání hodnotilo jako obrovská událost historického významu jak pro další osudy Bulharska, tak i pro likvidaci tureckého panství v Evropě.

Výstižnou charakteristiku vzrušení, které po prvních zprávách o Dub-

¹¹ Budoucnost, Praha 1876, č. 18 (20. září), str. 2.

¹² Národní listy, 1876, č. 305 (4. listopadu), str. 2; Pokrok, 1876, č. 306 (4. listopadu), str. 3–4.

¹³ Národní listy, 1876, č. 248 (8. září), str. 1.

novém povstání ovládlo českou veřejnost, podal Jan Neruda v jednom ze svých fejetonů v pražském deníku „Národní listy“, který vydávala Mladočeská strana. „Takové rozechvění, jaké je v českém obecnstvu dnes, nebylo již dávno,“ psal Jan Neruda. „Třikrát denně kdyby vycházely časopisy naše, ještě by toho bylo rozechvělé zvědavosti málo!“ Jan Neruda podrobil ostré kritice postoj rakouských vládních kruhů, které hlubokým mlčením projevovaly souhlas s postupem turecké vlády proti bulharskému lidu. „Pustili rozdivočelou chátru bašibozuků a Čerkesů na křesťany, prohlásili svatou válku na vyhlazení všech křesťanských psů...“¹⁴ S mimořádným zájmem siedoal události v Bulharsku Alois Jirásek.¹⁵ Spisovatel Josef Thomayer v knize „Po různých stezkách“ charakterizoval neobvyklý zájem české veřejnosti o povstání bulharského lidu. Hluboké sympatie k statečným bulharským povstalcům projevili také Vítězslav Hálek, Josef Holeček, Karolina Světlá, Eliška Krásnohorská, Svatopluk Čech a další.¹⁶ Pravda, ozval se i hlas nesympatický. Byl to hlas T. G. Masaryka, který své přítelkyni Zdeňce Šemberové napsal, že prý vždy mívá soucit s nešťastnými. A protože těmi nešťastnými jsou Turci, proti kterým Bulhaři povstali, má tedy soucit s Turky. Naštěstí byl tento hlas v naší soudobé společnosti vskutku ojedinělým.

Zvlášť vřelé sympatie k protitureckým povstáním na Balkáně a zejména k bulharskému Dubnovému povstání projevila slovenská pokroková veřejnost. Slováci pokládali bulharský národně osvobozenecský boj za morální příklad rozhodného vystoupení malého národa za svá práva.¹⁷ Neohroženě vystoupil tehdy slovenský básník Samo Chalupka. Jeho verše, začínající legendárním zvoláním „Ho, mor ho!“ byly adresovány bulharským povstalcům i do vlastních řad.¹⁸

Český a slovenský tisk s mimořádnou pozorností sledoval průběh Dubnového povstání a podrobně o něm informoval své čtenáře. Až překvapivým způsobem vyjadřoval nadšený obdiv statečnosti bulharského lidu a bezmeznou radost nad jeho hrdinstvím. Současně rozhořčeně protestoval proti zvěrstvům, páchaným tureckým vojskem při potlačování povstání. Některé zprávy pocházely pravděpodobně od přímých účastníků povstání a českému a slovenskému tisku byly dodány bulharskou emigrací v Bukurešti. Pravidelné informace přinášel především pražský deník „Národní listy“. Mnohé z jeho zpráv a statí přebíral slovenský list „Národné noviny“ vydávané v Martině. Například přetiskl provolání Bulharského revolučního ústředního výboru.¹⁹

Dne 12. května oznámily „Národní listy“, že bulharský revoluční výbor v Bukurešti propašoval do porobené vlasti kolem šedesáti tisíc pušek, jež byly dodány povstalcům do hor.²⁰ Vzápětí na to oznámily, že „bulharské

¹⁴ Tamtéž, č. 243 (3. září), str. 1.

¹⁵ Alois Jirásek, *Z mých pamětí*. Praha 1921, str. 170.

¹⁶ Růžena Havránková, *Dubnové povstání v Bulharsku a jeho ohlas u nás*. Slovenský přehled, 1956, č. 4, str. 123–124.

¹⁷ Mikuláš Pisch, *Postoj Slovákov k východnej kríze 1875–1878*. Slovenské štúdie, sv. XI, Bratislava 1971, str. 158.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Národné noviny, Turčanský Svätý Martin 1876, č. 62 (27. května), str. 2.

²⁰ Národní listy, 1876, č. 131 (12. května), str. 2.

povstání se šíří“ a že jeho střediskem je Pazardžik a okolí.²¹ „Povstanie v Bulharsku nabývá rozmerov, ktorým podľahnúť môže vojenská sila tureckej porty“, uvedly Národné noviny.²² Krátce na to zveřejnily Národní listy obsáhlou stať o historii bulharského protitureckého odboje. Nepodepsaný autor byl zasvěcen do této problematiky a příslušné údaje zřejmě čerpal z materiálů Bulharského revolučního ústředního výboru v Bukurešti.²³

Kromě pravidelných zpráv se v českém a slovenském tisku stále častěji objevovala i obsáhlá pojednání o Bulharsku, o jeho boji za osvobození, o hrdinech protitureckého hnutí apod. Např. týdeník Světozor zveřejnil životopis hajduckého vojvody Chadži Dimitra a připojil jeho portrét, který nakreslil Karel Maixner.²⁴ Týž časopis se zabýval bulharskou tematikou téměř v každém svém čísle. Mnohdy otiskl kresby, jejichž autory byli vesměs domácí umělci. Např. skupinu zajatých bulharských povstalců kreslil Josef Mukařovský,²⁵ portréty hajduckých velitelů Filipa Totju a Janka Slivnela Karel Meixner.²⁶ Autoři některých kreseb nebyli uvedeni; např. není znám autor kresby poprav y bulharských povstalců v Niši, trýznění bulharských vlastenců tureckými vojáky a bašibozuky apod.²⁷

Mnozí Češi, kteří tehdy působili v Bulharsku, se stali přímými svědky a někteří i účastníky Dubnového povstání. Především to byl český učitel hudby na škole v Gabrovu.²⁸ Jeho jméno se nepodařilo zjistit. Podle vzpomínek bulharského revolučního spisovatele Apostolova několik Čechů působilo prý v „létacím“ oddíle Georgi Benkovského. Padli v okolí Pazardžiku.

Hrdinnou epopej bulharského lidu v dubnu 1876 i hrůzy, způsobené tureckým vojskem a bašibozuky prožila Josefa Jirásková, provdaná za Chiteva, synovce legendárního vojvody Panajota Chiteva. Jirásková-Chitevová, která při přijetí pravoslavné víry přijala křestní jméno Bogdana, žila se svým mužem a dětmi v Kaloferu, v rodišti Christa Boteva, kde působila jako učitelka na tamní škole. V pražském listě Pokrok byl publikován na svou dobu nesmírně závažný dokument. V redakční poznámce se uvádělo, že jej napsala Češka a že je tudíž „od ženy, kteráž povoluje celou uzdu citu svému a živě vypisuje ty hrozné dny řádění tureckého, kdy nebyla ani okamžiku jista, že Turci nepovraždí dítku její, manžela a ji samu“. Dopis způsobil v české veřejnosti velký rozruch. Podával autentická svědectví o zvěrstvech, páchaných bašibozuky a tureckými vojáky v Kaloferu po potlačení Dubnového povstání.²⁹ Až po osvobození Bulharska ruskými vojsky mohla se učitelka Jirásková-Chitevová přihlásit k autorství tohoto závažného dokumentu.³⁰

Dubnové povstání prožili také čeští inženýři vídeňské Hirschovy společnosti, která stavěla železniční tratě v jižním Bulharsku. Průběh po-

²¹ Tamtéž, č. 133 (14. května), str. 2.

²² Národné noviny, 1876, č. 60 (23. května), str. 1.

²³ Tamtéž, č. 104 (21. května), str. 1.

²⁴ Světozor, Praha 1876, č. 25 (23. dubna), str. 357, 362–363.

²⁵ Tamtéž, č. 37 (15. dubna), str. 305.

²⁶ Tamtéž, č. 42 (20. října), str. 561; č. 45 (10. listopadu), str. 598.

²⁷ Tamtéž, č. 32 (11. srpna), str. 450; č. 39 (29. září), str. 534.

²⁸ Jan Wagner, *Na evropském východě*. Třebíč 1889, str. 32.

vstání i turecká zvěrstva, která po něm následovala, líčili v dopisech svým přátelům v Čechách. Některé byly zveřejněny v českém tisku. K závažným dokumentům nesporně náleží informace zvláštního dopisovatele Národních listů v Bukurešti, jakož i korespondenta téhož listu přímo z bulharského území, z přístavu Ruščuk (Ruse). Protože jsou velmi zasvěcené, a některé byly podepsány šifrou P.; je pravděpodobné, že autorem byl český inženýr Jiří Prošek. Ruščuk byl zřejmě úmyslně uveden proto, aby se utajilo jeho autorství, neboť tehdy působil na stavbě železniční tratě v okolí Chaskova. „Jako u vás v Čechách sbírate na Národní divadlo, tak sbíral se v Bulharsku krejcar ke krejcaru, aby se zakoupily zásoby pušek a střeliva. A to vše se musilo dít tajně,“ píše Prošek v Národních listech. Dále líčil běsnění Turků a obdivoval hrdinství Bulharů. Líčil, jak bulharští povstalci střílí „z dřevěných železnými pruty stažených děl, neboť velké kusy lze těžce přenášeti“. Prošek apeloval na českou vlasteneckou veřejnost: „Bída jest velká! Sbírejte pro ubohé raněné, pro ženy a děti v lesích žijících, kteréž bez pomoci brzy hladem by mřítí musily!“³¹ Sbirky se tehdy skutečně v Čechách konaly, třebaže je úřady nepovolily. Výtěžek byl pak prostřednictvím úředníka české národnosti, působícího na rakouském konzulátě v Odrinu, doručeny představitelům bulharského revolučního hnutí.³²

Další zprávy Národních listů o situaci v Bulharsku jsou z 23. a 26. května 1876. Je pravděpodobné, že je rovněž napsal Prošek. A aby utajil své autorství, tentokrát uvedl, že pocházejí z Bukurešti.³³ Zpravodajství Národních listů bylo pak pravidelné, což bylo nepochybně rovněž Proškovým přičiněním.

Jiří Prošek se ovšem neomezil pouze na informování české veřejnosti. Jeho přátelé ve Vídni a v Praze informace o situaci v Bulharsku zpracovávali, překládali do světových jazyků a rozesílali různým tiskovým agenturám ve Vídni, Paříži, Londýně aj., které pak jimi zásobovaly světový tisk. Možno říci, že přičiněním Jiřího Proška a jeho přátel se dále rozšiřovala svědectví o hrdinství bulharského lidu, o jeho touze po svobodě a samostatnosti a současně o zvěrstvech páchaných na něm Turky. Byla to nesporně velmi účinná politická pomoc bulharským vlastencům, usilujícím informovat světovou veřejnost o nesnesitelné situaci Bulharů pod tureckou nadvládou a získat její podporu pro spravedlivé požadavky bulharského lidu.

Zajímavé a velmi hodnotné informace o Dubnovém povstání zveřejňoval tehdy také pražský list *Politik*, vydávaný takzv. Staročeskou stranou. Zprávy o situaci v Bulharsku byly publikovány pod označením „Od dolního Dunaje“ či od svého „cařihradského dopisovatele“. Jejich autorem byl Konstantin Jireček, který potřebné podklady získával od svých bulharských přátel z Prahy, Vídne a Bukurešti. Potvrdil to bulharský historik Marin Drinov v dopise svému příteli Pejevovi 22. června 1876. Slíbil, že mu po-

²⁹ Pokrok, Praha 1876, č. 260 (19. září), str. 1–2.

³⁰ Národní listy, 1930, č. 66 (8. března) – příloha, str. 2–3.

³¹ Tamtéž, č. 145 (26. května), str. 1.

³² Archiv Čs. domu v Sofii. Pamětní kniha spolku „Čech“, záznamy z let 1905–1907.

³³ Národní listy, 1876, č. 150 (31. května), str. 2.

šle výtisky pražského listu „Politik“; současně zdůraznil, že jsou v nich zprávy o bulharských událostech z pera Konstantina Jirečka.³⁴

Konstantin Jireček, tehdy dvaadvacetiletý posluchač historie univerzity Karlovy, se ve dnech Dubnového povstání stýkal s pražskými bulharskými studenty i několikrát denně. Po zprávách z Bulharska či od bulharské emigrace z Rumunska přímo prahnul. A že nebyl pouze stroze odměřeným pozorovatelem, prokázal několika záznamy ve svém deníku: „Plány mé se kácí. O filozofii ani nedbám. Bulhaři pobuřují Evropu. V prvním okamžiku byl bych ujel do Bukurešti, ale nevedlo by to k ničemu... Turkům již zvoní umíráčkem...“ A pak zaznamenal slova, jež zněla téměř prorocky: „Za rok je konec císařství osmanskému...“ A pak si sám na sebe trpce stěžuje, že se vůbec nevěnuje studiu: „Nejsem věru k žádné práci. Turecké příběhy zmitají mnou ve dne i v noci. Již ani na nic jiného nemyslím.“ Dne 16. května si zapsal: „Večer jdu na procházku na nábřeží. Tu mne potkávají zdejší Bulhaři, hlavně Christo z Pirotu, hledající mne, aby mi sdělili zprávy o povstání. Povstání vypuklo ve Sredné goře. T(atar) – Pazardžik dobyl, Rhodopy a Sofijsko vzbouřeno. Lom povstal, Vraca, Berkovice, Kazanlyk, Trnovsko, Gabrovsko, Zagorsko.“³⁵ Po třech dnech pokračoval: „Každý den chodím na nábřeží mluvit s Bulhary. Hovořím již zcela sběhle bulharsky. Studenti tito kdyby měli peněz, ihned by jeli domů bojovat. Hlava jim hoří!“³⁶ Bulharští studenti tehdy skutečně vynaložili mnoho úsilí získat prostředky na cestu domů. Jireček o tom podrobně píše a bulharské přátele familiérně nazývá „svými bulharčety“. Dne 21. května zapsal: „Bálgarčeta chodili po našich redakcích a vypumpovali peníze na cestu domů... Pojedou do Bělehradu, Karavelov je v Bělehradě.“³⁷

Také z jiných pramenů se potvrzuje, že mnoho bulharských studentů v Čechách hned po prvních zprávách o povstání se rozhodlo vrátit se domů a podílet se na protitureckém povstání. Na cestu do vlasti a na získání zbraní a střeliva dostali finanční podporu z darů, získaných sbírkou jejich českých přátel a redakcí českého tisku. „Od roku 1869 do letoška studovalo v Čechách na učilištích českých téměř dvě stě bulharských mladíků“, oznamoval koncem června 1876 pražský list Pokrok. Mnohým z nich se skutečně podařilo dostat se domů a zúčastnit se povstání. „Tito pak téměř všichni jsou uvěznění, nebo z nich již také oběšeno nebo jinak zahubeno násilnický,“ dále poznamenává Pokrok. „Na tureckých šibenících skonalo již velmi mnoho Bulharů.“³⁸

Značný zájem české a slovenské veřejnosti se tehdy soustředil na jednu z ústředních postav tehdejšího bulharského revolučního hnutí – na Christo Boteva. O tom, jak se se svou četou dostal z Rumunska na bulharské území, český a slovenský tisk velmi podrobně informoval. První zprávu o události na parníku „Radetzki“ zveřejnil český a slovenský tisk již 3. června 1876.³⁹

³⁴ *Dokumenti za istorijata na Bálgarskoto knižovno družestvo v Braila*, Sofija 1958, str. 526–527, dokument č. 378.

³⁵ Archiv na BAN, I 98 (Letopisy), fol. 119 b.

³⁶ Tamtéž, fol. 119 b–120.

³⁷ Tamtéž, fol. 124.

³⁸ Pokrok, Praha 1876, č. 176 (27. června), str. 2.

³⁹ Posel z Prahy, 1876, č. 133 (3. června), str. 2. – Politik, 1876, č. 152 (3. června),

Popularitu Christo Boteva podpořil český novinář a publicista Josef Toužimský, který se s Botevem krátce před tím náhodně setkal v Srbsku. Toužimský tam tehdy působil jako zvláštní korespondent pražského deníku „Národní listy“, neboť se očekávalo, že nastane srbsko-turecká válka.⁴⁰

Autentičnost informací o smělém činu Christo Boteva a jeho spolubojovníků potvrdil očitý svědek, jehož údaje uveřejnil list „Posel z Prahy“.⁴¹ Po dvou dnech týž list zveřejnil zprávu, ve které další „očitý svědek líčil zajímavý výstup onen, kterýž zajisté svědčí o nevšední chrabrosti a smělosti junáků bulharských“.⁴² O hrdinství Christo Boteva a jeho oddílu se rozepsal také pražský list „Politik“, dále časopis „Koruna Česká“, vydávaný v Kolíně aj.⁴³ Zprávy obsahovaly určité nepřesnosti a také několik nesprávných údajů. Je pravděpodobné, že pocházely z jediného pramene, použitého a do jisté míry i zkresleného vídeňským tiskem. Odtud je patrné převzal i slovenský tisk, např. martinský měsíčník „Národní Hlásník“.⁴⁴ Zcela jiného druhu byla informace, která nepochybně pocházela od očitého svědka, jímž byl nejspíše cestující slovenské národnosti. Velmi barvitě vylíčil atmosféru na parníku „Radetzki“ a překvapení, když si někteří spolucestující svlékli kabáty, pod nimiž se objevily vojenské uniformy a ze zavazadel vybalovali zbraně, načež přinutili kapitána a strojníky, aby přistáli na protějším břehu. Dále popsal, jak Bulhaři vystoupili na břeh a přemohli tamní tureckou pohraniční stráž. Další líčení svědčí o plné autentičnosti svědectví: „Bol to naozaj smelý a originálny kúsok. Veľmi obratne bolo to všetko nastrojené . . . Nám cestovateľom zostane tento smelý bulharský kúsok v živej pamäti.“⁴⁵

Také další osudy Botevova oddílu, jeho pochod do nitra Bulharska a hrdinství v boji s nepřitelem sledoval soudobý český a slovenský tisk s nevšedním zájmem. Např. pražský „Pokrok“ již 8. června 1876 zveřejnil zprávu o jeho prvním a v podstatě úspěšném střetnutí s nepřitelem.⁴⁶ Po několika týdnech týž list odmítl turecké zprávy o zničení Botevova oddílu. „Plzeňské listy“ uvedly, že Botev nyní naopak prý velí ozbrojenému voji o osmi stech mužích, s nimiž je nyní „v táboře povstalců u Berkovce“.⁴⁷ Další zprávy byly ještě optimističtější. „Národní listy“ opublikovaly 14. června dopis z Bukurešti, v němž se o Botevově oddíle píše, že vzrostl na tři tisíce mužů, kteří bojují v okolí Vracc a Orchanie.⁴⁸ Následujícího dne oznámily, že tento třítisícový „sbor Boteva“ svedl v okolí Vracc „šťastnou bitku se 4 prapory řadového tureckého vojska“, v níž „Turci byli poraženi

str. 4. — Pokrok, 1876, č. 154 (4. června), str. 2. — Slovanské listy, Jičín 1876, č. 123 (4. června), str. 2–3.

⁴⁰ Květy, Praha 1893, str. 578.

⁴¹ Posel z Prahy, 1876, č. 133 (3. června), str. 2.

⁴² Tamtéž, č. 135 (6. června), str. 2.

⁴³ Politik, Praha 1876, č. 154 — Abendausgabe (6. června), str. 1. — Koruna Česká, Kolín 1876, č. 47 (10. června), str. 2.

⁴⁴ Národní Hlásník, Turčanský Svätý Martin 1876, č. 6 (15. června), str. 132–133.

⁴⁵ Národné noviny, Turčanský Svätý Martin 1876, č. 66 (8. června), str. 2–3.

⁴⁶ Pokrok, 1876, č. 157 (8. června), str. 3.

⁴⁷ Plzeňské listy, 1876, č. 48 (15. června), str. 1.

⁴⁸ Národní listy, 1876, č. 163 (14. června), str. 1.